

*Чмут А.В. старший викладач кафедри
економічної теорії та міжнародних
економічних відносин ХДУ
Федорова Т.В. доцент кафедри
менеджменту організацій ХДАУ*

Виробництво органічної продукції в Україні та світі: перспективи Херсонської області

Виробництво органічної продукції, як сільськогосподарської, так і продукції переробки, на сьогоднішній день є одним з найбільш перспективних та економічно ефективних видів бізнесу. Це обумовлено ростом зацікавленості споживачів у здоровому, якісному харчуванні та турботою про збереження довкілля. Таким чином, на заміну існуючої сільськогосподарської моделі «більше і дешевше» приходиться нова модель «якісніше і безпечніше» [1].

Найбільшими імпортерами органічної продукції в світі є країни, рівень доходу населення яких дозволяє придбати продукти, ціна яких на 20-50% більша в порівнянні з традиційним виробленими, до них належать: Німеччина, Франція, Австрія, Швейцарія, США.

Поступова екологізація ринку продовольчих товарів, і постійно зростаючий інтерес у світі до цього виду продукції, зумовлює для України можливість виступити активним учасником у конкурентній боротьбі на ньому, особливо після підписання Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом.

В науковій літературі поряд з поняттям «органічне виробництво» часто використовують словосполучення «екологічне виробництво» або «біологічне», які використовують як синоніми. Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року, яка є основним нормативно-правовим актом Європейського Союзу, що регулює відносини у сфері органічного виробництва і маркування органічних продуктів, визначено, що органічне виробництво - це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин і процесів природного походження [2].

Разом з тим українське законодавство, зокрема Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03.09.2013 року № 425-VII дає наступне визначення поняттю «виробництво органічної продукції (сировини)» - виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів [3].

Вивчення досвіду світових країн може допомогти виробити чіткі орієнтири для України на ринку екологічно чистої продукції.

У світі налічується декілька рухів екологічного сільського господарства. Одним з найпершим був «біодинамічний» рух, який виник під впливом філософських ідей Р.Штайнера на початку 20х років в Німеччині і нині поширено на всіх континентах. Цей рух одним із перших розглядав питання маркетингу і сертифікації екологічної сільськогосподарської продукції. Другим по значимості рухом екологічного землеробства є органіобіологічне. Основні його положення були покладені в 19 та першій половині 20 століття. В основі була покладена аграрна політика доктора Ханса Мюллера, метою якої було забезпечення існування сільськогосподарських підприємств завдяки більшій незалежності від закупівлі засобів виробництва і реалізації продукції [4].

Наразі виробництвом органічної продукції займаються 172 країни світу. Ринки органічного продовольства успішно функціонують у багатьох країнах світу. Насамперед це США та ЄС, де сформована необхідна ринкова інфраструктура [5].

За оцінками експертів ринок органічної продукції у світі постійно зростає. Зокрема, за 1999 р. він оцінювався в 15 млрд. дол. США на рік, 2006 р. становив близько 30 млрд дол., а за 2014 р. сягнув 80 млрд дол. США. Темпи зростання становлять 10-15% щорічно. Найбільший приріст земель під органічне виробництво в останні роки спостерігається в таких країнах як Уругвай, Індія, Російська Федерація, Іспанія, Італія.

Динаміку обсягу органічної продукції можна спостерігати на рисунку 1.

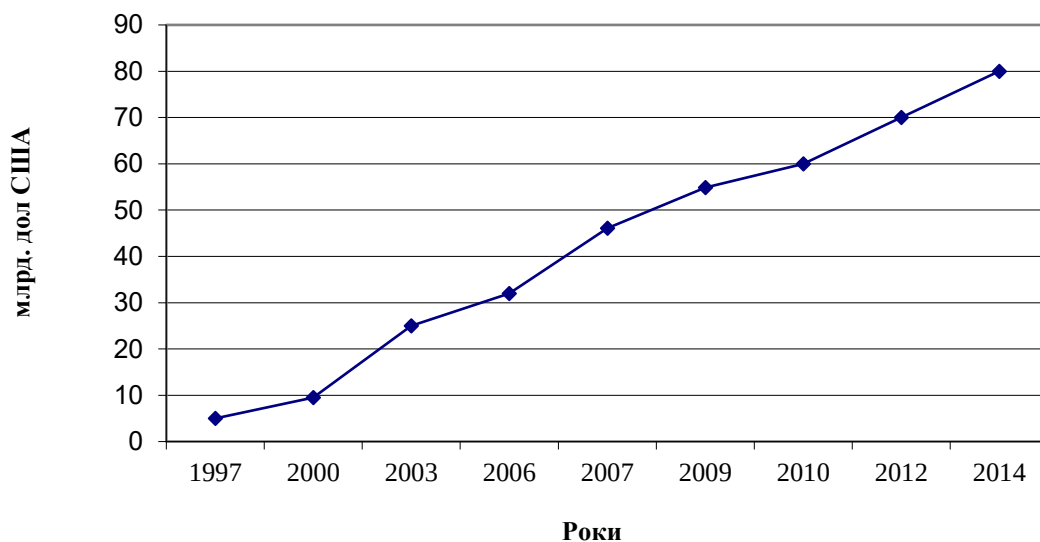

Рис.1 Динаміка обсягів ринку органічної продукції в світі [5-6]

Основна маса органічної продукції реалізується у високорозвинутих індустріальних країнах світу. Зокрема, близько 90% загального її споживання припадає на країни Західної Європи та Північної Америки. Найбільш розвинені ринки органічної продукції зосереджені у США, Німеччині та Франції. Серед країн Європи лідером із продажу органічної продукції є Німеччина.

Загальна територія сертифікованих органічних земель становить близько 43,2 млн.га. В Європі налічується 11,6 млн.га. земель зайнятих органічним виробництвом. Країни з найбільшою кількістю органічних земель: Австралія – 17,2 млн. га, Аргентина – 3,1 млн. га, США – 2,2 млн. га, Китай – 1,9 млн. га, Італія - близько 1,4 млн. га. [5].

Основними ринками збуту органічної продукції є Німеччина, Франція, Швейцарія, Іспанія, Італія.

Деякі характеристики розвитку органічного виробництва по окремих країнах можна побачити в таблиці 1

Таблиця 1

Розвиток органічного сільськогосподарського виробництва світових країн

[4-5]

Країна	Площа земель під органічними культурами, тис.га	Обсяг ринку, млрд. дол. США	Канали збуту продукції	Органічні продукти на яких спеціалізуються
США	2200	27	Спеціалізовані магазини, мережа роздрібної торгівлі, прямі продажі	Овочі, фрукти, біомолоко
Німеччина	1000	7,9	Спеціалізовані магазини здорового харчування	Біомолоко М'ясо злакові
Італія	1400	3	Спеціалізовані магазини і супермаркети	Овочі фрукти, зернові, м'ясо вино
Франція	1100	4,8	Спеціалізовані магазини, біосупермаркети, напряду у фермера	Зернові, молоко, м'ясо, овочі
Чехія	471	1,7	Спеціалізовані магазини	Злакові, картопля

Найважливішими каналами збуту є великі продовольчі магазини, які поряд із традиційними товарами пропонують великий асортимент органічної продукції. У більшості країн на ці магазини припадає понад 50% загального продажу органічної продукції.

У Великобританії, Данії, Фінляндії, Швеції та Швейцарії через супермаркети реалізують понад 75% органічної продукції. Однак ця тенденція є

характерною не для усіх країн Європи. Для прикладу, у Німеччині та Нідерландах ключова роль у реалізації органічних харчових продуктів належить спеціалізованим крамницям здорового харчування. Швейцарії органічна продукція реалізується переважно у мережі супермаркетів COOP і Migros. Разом з тим, існують невеликі роздрібні та спеціалізовані магазини [7].

Найбільшим попитом на світових ринках органічних продуктів користуються органічні зернові, фрукти та овочі.

Практика західних країн свідчить, що в особливістю ціноутворення на органічну продукцію є збільшення ціни від 20-50% в порівнянні з традиційно вирощеними продуктами. Проте подекуди різниця в ціні може перевищувати 300% [8].

Виробництво органічної сільськогосподарської продукції та реалізація її шляхом експорту одна з найбільш перспективних ніш, яку б могла зайняти Україна на світовому ринку, враховуючи наявні природні і земельні ресурси.

В Україні існує інтерес до органічного сільськогосподарського виробництва, а також є певний досвід наявних близько 390 сертифікованих органічних господарств. Перші сертифіковані органічні ферми виникли завдяки переходу на органічне виробництво в Європейському Союзі у 90х роках [9].

Показники розвитку органічного землеробства на Україні зображені в таблиці 2

Таблиця 2

Показники розвитку органічного землеробства [9]

Роки	Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь, тис. га.	Кількість сертифікованих органічних господарств в Україні	Середня площа одного сертифікованого господарства в Україні, тис. га
2003	164,45	31	5,3
2004	240	70	3,4
2005	241,98	72	3,4
2006	242,03	80	3,0
2007	249,87	92	2,7
2008	269,98	118	2,3
2009	270,19	121	2,2
2010	270,23	142	1,9
2013	393,4	175	2,2
2014	400,76	182	2,2
2015	410,55	210	2,0
2016	421,2	390	1,1

Більшість виробників спеціалізуються на виробництві зернових на експорт. Найбільшу частку в структурі посівних площ під сільськогосподарськими культурами як органічні займають пшениця -17%, соняшник – 16%, ячмінь16%, кукурудза - 11% [10] .

Дослідження Федерації органічного руху України свідчать, що сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватися з початку 2000-х років.

Динаміка розвитку ринку органічної продукції в Україні наведена на рис.

2.

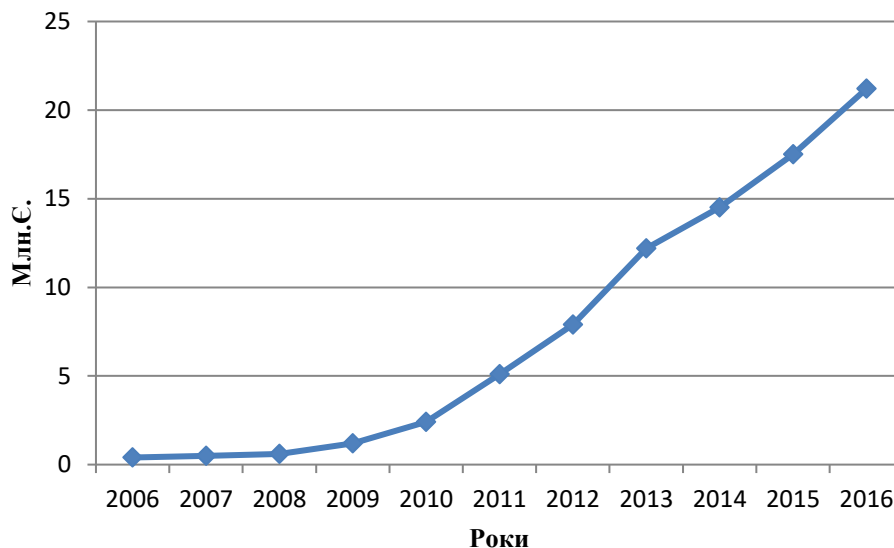

Рис. 2. Динаміка розвитку ринку органічної продукції в Україні [9].

На користь органічного виробництва свідчить те, що завдяки йому відтворюється родючість ґрунтів, отримується більший економічний ефект від реалізації через вищу ціну. Цей ефект є позитивним як для самих операторів ринку, так і для держави. Аналіз рентабельності виробництва органічної та традиційної продукції свідчить, що у переважній більшості його рівень є вищим при застосуванні органічних технологій [1].

Крім того, органічне виробництво дає ряд інших ефектів: соціальний, екологічний, медико-біологічний.

Серед факторів, які стримують розвиток органічного виробництва в Україні можна виділити: недосконалість існуючої нормативно-правової бази, що регулює діяльність виробників органічної продукції, брак кваліфікованих кадрів в сфері органічного виробництва, відсутність державної фінансової підтримки у вигляді пільг або субсидій виробникам під час перехід від традиційного до органічного виробництва (може тривати до 3х років), низький рівень доходів населення, слабо розвинений вітчизняний ринок органічних овочів і фруктів, висока вартість переходу на органічне виробництво та його сертифікацію.

Херсонська область належить до небагатьох областей України наразі найбільш придатних для розвитку органічного землеробства, завдяки якому можна досягти найбільш повного використання агробіологічного потенціалу області [11]. Загальна площа сільськогосподарських угідь області становить 1970,9 тис.га, що становить 69% загальної площі. З них на рілля припадає 90%.

Площа зрошених земель від загальної сільськогосподарської площі становить 21%. В середньому на одного жителя області приходить 2,6 га землі.

Херсонська область належить до агропромислових районів. У структурі виробництва найбільшу долю займає продукція рослинництва – 85%.

Область спеціалізується на виробництві зернових, олійних, овочевих культур та сої [12].

За 2016 рік в області вироблено 2262,4 тис.т. зернових культур, 13 тис.т. соняшнику, 1278,2 тис.т. овочевих культур.

Середня врожайність зернових склала 34,1 ц/га, соняшнику – 16,0 ц/га.

Валовий збір овочевої продукції області за останні роки становив у 2014 р. - 1282 тис.т., 2015 р. - 1251 тис.т., 2016 - 1278 тис.т. Середня врожайність за ці три роки становила 150,2 ц/га [13].

За структурою реалізації 25% Херсонських овочів реалізуються переробним підприємствам, 18% - на рику, 1%- населенню та 56% - по інших каналах до яких і належить експорт.

Показники експорту свідчать про те, що Херсонська область реалізує продукцію зернових культур на суму більше 46 млн. дол.США, олійні – на суму 20,5 млн дол.США, овочі – 9 млн дол.США, плоди і горіхи - 14 млн дол.США, овочі перероблені – 14 млн дол.США.

Експорт навіть частини цієї продукції під маркою «органічних», дозволило б отримати додаткові прибутки. З урахуванням особливості ціноутворення на органічну продукцію додатковий дохід виробників міг би скласти від 20,5 млн. дол. США.

До переваг застосування органічних технологій в Херсонській області можна віднести:

- підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва;
- забезпечення продовольчої безпеки;
- ресурсозбереження та зменшення енергоємності с.-г. виробництва;
- підвищення рейтингу країни та області на міжнародному ринку;
- забезпечення виконання програми розвитку села та стратегії розвитку аграрного сектору на період до 2020 року;
- сприяння збереженню та відтворенню ґрунтів;
- наявність бази для виробництва посадкового матеріалу;
- наявність науково-педагогічної бази.

Стримуючі фактори поширення органічного виробництва в Херсонській області:

- слабе інституційне забезпечення;
- інноваційна пасивність виробників;
- слабка обізнаність виробників щодо основ органічного виробництва;
- невідпрацьовані ланцюги збуту;
- перехідний період від традиційного до органічного виробництва більше 2 років, вимагає державної підтримки.

Заданими Органік бізнес-двідника на території Херсонської області функціонують 9 сертифікованих органічних підприємств. Основний напрям їх сертифікації: рослинництво, та торговельна діяльність. Підприємства

спеціалізуються на реалізації зернових, олійних та бобових органічних культур[14]. Ряд підприємств області мають сертифікати екологічності та безпечності продукції. Так, наприклад, компанія «Грін Тім» має сертифікат GlobalG.A.P. (передбачає оцінку безпеки всього циклу вирощування продуктів) на овочеву продукцію власної торгової марки: цибулю, капусту та червоний буряк, вирощені на землях власного фермерського господарства «Дніпровська Перлина».

Враховуючи, що сертифікація виробництва вимагає значних фінансових вкладень, в області функціонують також підприємства, які не будучи сертифіковані мають можливість і виробляють екологічно чисту продукцію. Прикладом застосування ґрунтозахисного біологічного землеробства є ДПДГ "Асканійське" Каховського району. Це господарства на протязі багатьох років не застосовують засоби захисту рослин і мінеральні добрива при цьому забезпечуючи збереження родючості ґрунтів мають вагомні результати у виробництві екологічно чистої продукції.

Враховуючи усе вищесказане можна зробити висновок, що в світі майже сформовані повноцінні ринки органічної продукції в таких сегментах як овочі та фрукти, дитяче харчування, сільськогосподарська сировина для переробки (зерно), молочні продукти. В Україні органічне виробництво перебуває на стадії розвитку. Розвиток цього сектору допоміг би вирішити ряд проблем екологічного характеру, створив би додатковий капітал, підвищив інвестиційну привабливість України та її конкурентоспроможність на зовнішньому ринку.

Список використаних джерел:

1. Ходаківська О. В. Екологізація аграрного виробництва : монографія / О. В. Ходаківська. – К. : ННЦ ІАЕ, 2015. – 350 с.
2. Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf
3. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03.09.2013 року № 425-VII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/425-18>
4. Чмут А. В. Виробництво в Україні органічної сільськогосподарської продукції в контексті світового досвіду [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2008dec/2_chmut.htm.
5. The statistical yearbook “The World of Organic Agriculture” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://shop.fibl.org/chen/mwdownloads/download/link/id/747/>
6. Agence BIO (Agence Francaise pour le Développement et la Promotion de l’Agriculture Biologique) — Французское агентство по развитию и продвижению биологического сельского хозяйства [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://www.agencebio.org/upload/ChiffresCles/CC2012_Chap2_Monde.pdf
7. Ходаковская О. В. Мировые тенденции развития органического производства / О.В. Ходаковская // Экономика, труд, управление в сельском хозяйстве. - 2011. - №3. - С. 70-73.

8. Развитие мирового рынка продукции органического сельского хозяйства [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://davaiknam.ru / text / razvitie-mirovogo-rinka-produkcii-organicheskogo-seleskogo-hozpage-4>
9. Федерація органічного руху Україн [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://organic.com.ua/>
10. Schneider M. Overview of international organic market development and potential export markets for organic products of Ukraine / M. Schneider, T. Richter, C. Spahn and K. Portmann. - Research Institute of Organic Agriculture FiBL, Frick, Switzerland, 2005. - 134 p.
11. Кисіль В.І. Біологічне землеробство в Україні: Проблеми і перспективи. Харків: «Штрих», 2000.- 161с.
12. Чмут А.В. Перспективи розвитку органічного виробництва в Херсонській області / А.В. Чмут //Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. – 2009.- Вип 2(15). – С.208-213
- 13 Головне управління статистики в Херсонській області [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua>
- 14 Органік бізнес-довідник України. / за ред. Наталія Прокопчук (FiBL), Тетяна Зігг (FiBL), Юлія Власюк (FiBL). – К. : ФОП Михайло Лесін, 2014. – 406 с.